

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ АГРОГОСПОДАРЮВАННЯ

УДК 332.2

СУТНІСТЬ ЕКОНОМІКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ НОВИХ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

В. М. Другак, д.е.н., доцент, Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління Мінекології України

Обґрунтовано сутність економіки сільськогосподарського землекористування в умовах нових земельних як відносин прав власності на землю щодо ефективної організації сукупності відповідних видів суспільної життєдіяльності, які здійснюються на конкретній території із залученням земельного фактора в тій чи іншій формі та на відповідних правах, у різних масштабах і з різним функціональним змістом у виробничо-технологічний процес суспільного життєзабезпечення.

Ключові слова: економіка землекористування, відносини власності на землю, земельні ресурси.

Постановка проблеми. В умовах нових земельних відносин поняття економіки землеволодіння та землекористування необхідно розглядати окремо відповідно до практики ринкової економіки. У кращому випадку, кожна з них характеризує той чи інший бік проблеми. Більшою мірою новому змісту даної проблеми на думку О.С. Новоторова, відповідає поняття “економіка землегосподарювання” [1], як поняття комплексне, системне, яке об’єднує в єдине ціле і систему знань про сукупність суспільних інтересів і відносин, які виникають з приводу розподілу, використання і відновлення земельних ресурсів та сукупність наукових уявлень про склад і зміст дій, які організують і координують виробничо-технологічне середовище, яке забезпечує ефективне освоєння і використання цих ресурсів.

Разом з тим, нормальні земельні відносини були виключені з економічного життя суспільства, тому що земля не мала ціни й, відповідно, властивостей капіталу. Через ці причини вихолощеною виявилася й економіка землекористування, а вибір еластичної, адаптованої до коливань споживчого ринку стратегії й тактики господарської діяльності залишався поза увагою наукових дисциплін, тому що прямого контакту між виробниками товарів і послуг, з одного боку, і їхніми споживачами, з іншого, не існувало, а споживчий запит формувався державним апаратом управління й подавався в перекрученому виді суб’єктам господарювання у вигляді різного роду планових показників, нормативів, інвестиційних проєктів тощо. Іншими словами, в умовах адміністративно-командної системи наука в найкращому разі могла сказати, як з найменшими витратами виконати задану ззовні програму, і зовсім не відповідала на запитання, як самостійно створити таку програму без попередньо встановлених директивних рамок й обмежень, виходячи з реальних умов кон’юнктури споживчого ринку, його динамічності, еластичності, мінливості. Це запитання в нинішніх умовах ринкової економіки стає чи не найважливішим у забезпеченні ефективності господарської діяльності всіх суб’єктів еко-

мічного процесу. Але дати на нього відповідь, не виходячи за рамки власне технологічного процесу й не включаючи в певному обсязі систему знань про економіку відносин власності [2], практично неможливо.

Метою статті є обґрунтування сутності економіки сільськогосподарського землекористування в умовах нових земельних відносин.

Виклад основного матеріалу. Поняття та сутність сільськогосподарського землекористування не можна розглядати окремо від комплексного поняття «земельно-територіальний ресурс». Земельно-територіальний ресурс об’єднує у своєму змісті визначення терміна “земля” – як соціально-економічну суть універсального фактора суспільного виробництва і терміну “територія” – як географічну (просторову) категорію [3, с. 5]. Як і будь-яке узагальнююче поняття, поняття “територія”, визначене в науковій доповіді “Оцінка земельно-ресурсного потенціалу України і проблеми забезпечення ефективності його використання” С.І.Дорогунцов, О.С.Новоторов, Т.С. Ніколаєнко [4], є складним і багаторівневим категоріальним утворенням, яке характеризується ієрархічною структурою. На їхню думку, є підстави доволі чітко виділити такі ієрархічно поєднані смислові рівні поняття землі як території: загальнонауковий (який застосовується тільки в певних наукових дисциплінах); фізико-географічний; економіко-географічний; міжнародно-правовий. За умови різнопланового тлумачення понять “земля” і “територія” в землеустрої, їх економічну суть інтерпретується в понятті “земельно-територіального ресурсу” як ресурсу природи. Адже і земля, і територія як продукт природи мають двоїсту функцію і виступають: по-перше, як елементарний ресурс – просторовий, операційний базис будь-якого виду людської діяльності; по-друге, як інтегральний ресурс природного й антропогенного походження (територія – простір, територія – надра, “земля – територія” – родючість, “земля – територія” – фонди тощо) [3, с. 5–6].

Визначаючи поняття і сутність землекористування як одного з основних термінів в економі-

ці, слід виділити його широту і багатогранність. До початку земельної реформи (в умовах монополії державної власності на землю) поняття землекористування визначало єдино можливу тоді форму використання землі (постійне або тимчасове користування). З розвитком багатокладності земельні масиви сільськогосподарського призначення стали передаватися підприємствам не тільки в користування, але і у власність, або оренду. Тому поняття землекористування пропонується визначати, як таке, що базується на: 1) визначенні земельних ресурсів в рамках єдиного земельного фонду як співвідношення просторової та правової частин; 2) погляді на земельні ресурси як на об'єкт права та об'єкт економічних, екологічних, містобудівних, сільськогосподарських та інших земельних відносин; 3) розкритті землекористування як процесу використання людиною інтегрального потенціалу природного ресурсу в межах відповідного суспільно-територіального комплексу.

Система раціонального землекористування, що передбачає виробничий (корисний, ефективний, суспільний чи комерційний), ресурсозберігаючий, відтворювальний і природоохоронний аспекти відносин. Економічна концепція розглядає землекористування як ефективний об'єкт інвестування і надійний інструмент генерування доходу. Основні економічні елементи землекористування – земельна рента і вартість – первинно виникають із корисності землі, здатності задовольняти різні потреби та інтереси людей. За рахунок оподаткування землекористувачів формуються державний і місцеві бюджети та реалізуються соціальні програми. На юридичному рівні землекористування – це сукупність публічних і приватних прав, які встановлюються державою відповідно до законодавства, зокрема, до Земельного кодексу та інших законів у процесі землеустрою. Соціальна роль землекористування полягає у задоволенні фізичних, психологічних, інтелектуальних та інших потреб людей. Все, що людині потрібно для виживання і достойного життя, вона одержує, врешті-решт, від землі. Землекористування в суспільній свідомості престижно і необхідно для формування цивілізованого середнього соціального прошарку. Отже, землекористування як об'єкт економічних, правових та інших відносин включає в себе одночасно і благо, необхідне споживачам, і затрати або інвестиції, без яких володіння і користування ним практично не можливо. Ці якості землі проявляються у вигляді її корисності, рідкості, обмеженості і капіталу. Землекористування як об'єкт економічних відносин має особливі споживчі властивості та споживчу і ринкову вартість. Споживча вартість відо-

бражає вартість речей для конкретного користування. Землекористування як об'єкт економічних і правових відносин включається в економічний оборот як ресурс, який не має альтернативи взаємозаміни в багатьох сферах діяльності. Його особливість як об'єкта економічних відносин ще й і в тому, що кількість запропонованих на ринку таких об'єктів обмежена самою природою. Тому вартість землекористування як об'єкта економічних відносин визначається, в основному, попитом: якщо рівень попиту піднімається, то відповідно підвищується його вартість або рента.

Відповідно під поняттям економіки землекористування необхідно розуміти науку, яка розкриває економічні відносини і передусім економічні відносини прав власності на землю у взаємодії з розвитком продуктивних сил, особливості дії економічних законів у процесі землекористування (господарської діяльності щодо використання і охорони землі), що здійснюється на конкурентних засадах, де відповідно встановлені права на землю, економічно обґрунтований склад і пропорції земельних угідь відповідно до цільового призначення, факторів виробництва, знаряддя і засоби праці, робочої сили, капіталу та досліджуються умови і фактори раціонального розміщення, організації та управління процесом використання і охорони землі, у тому числі з урахуванням диференціації властивостей і якості земельного ресурсу і такої його суттєвої ознаки, як просторової протилежності і неоднорідності.

Отже, сутність економіки землекористування полягає у ефективності організації сукупності всіх видів суспільної життєдіяльності, які здійснюються на конкретній території із залученням земельного фактора в тій чи іншій формі та на відповідних правах, у різних масштабах і з різним функціональним змістом у процес економічних відносин суб'єктів землекористування (рис. 1). Їх рівень визначається ступенем розвитку виробничих сил, станом земельного фактора і характером суспільних відносин, в тому числі земельних. Блок відносин суб'єктів землекористування є новим у економіці у зв'язку із роздержавленням та приватизацією земель та розвитком ринкових земельних відносин.

З характеристики економічного змісту землекористування випливає закономірність взаємозв'язку розмірів виробництва і території. Теоретичною основою такого взаємозв'язку є положення про необхідність відповідності трьох факторів виробництва: праці, землі і капіталу. Ці фактори повинні перебувати у відомій рівновазі. Взаємне зрівноважування факторів виробництва залежить не лише від кількісних, а й від якісних показників відповідних ресурсів. Розглянемо основні з них.

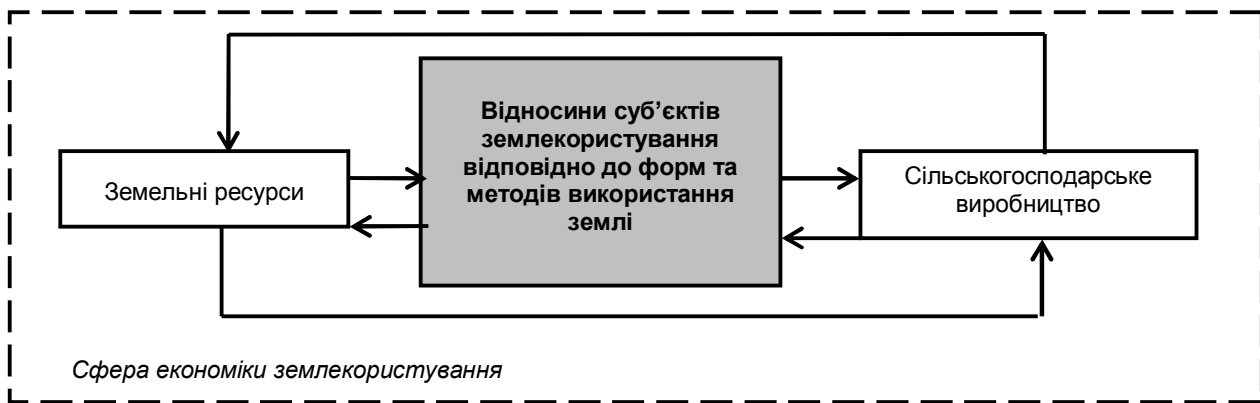

Рис 1. Логічно-смыслова модель поняття економіки землекористування

Праця – це корисна розумова і фізична діяльність людини, у процесі якої створюються матеріальні та культурні цінності. Процес праці являє собою сукупність дій людини на робочому місці з метою досягнення певних результатів. Сукупність людей, що мають здатність трудитися, називають трудовими ресурсами або робочою силою. Робочою силою сільськогосподарського підприємства є працівники, зайняті працею, тобто які мають можливість реалізувати свої духовні та фізичні здібності в процесі виробництва. Одиницею обліку робочої сили слугує середньорічний працівник, якому відповідає один працездатний, цілком зайнятий протягом року (з урахуванням установленної законом тривалості робочого дня).

Плодотворність і продуктивність виробничої діяльності людей визначається продуктивністю праці. Продуктивність праці, як відзначалося здобувачем у науковому дослідженні [5, с. 41], залежить від багатьох суб'єктивних і об'єктивних факторів. До числа останніх належить матеріально-технічна оснащеність, що включає рівень механізації виробничих процесів, технологію сільськогосподарського виробництва і систему ведення сільського господарства в цілому. Матеріально-технічна оснащеність залежить від інвестицій. Інвестиція – це вкладення фінансових засобів для придбання матеріального (машин, будинків, запаси), нематеріального (патентів, ліцензій) або фінансового майна з метою одержання прибутку.

У сільськогосподарському виробництві якісні показники земельного фонду (сільськогосподарське освоєння території, контурність угідь, характер зволоження, родючість ґрунтів тощо) також є результатом інвестицій і характеризують рівень матеріально-технічної оснащеності виробництва. Ці показники сприяють підвищенню продуктивності праці за допомогою збільшення виробництва сільськогосподарської продукції з одиниці земельної площі (внаслідок підвищення економічної родючості) або ж за допомогою зниження витрат на обробіток землі, транспортні й інші операції (внаслідок поліпшення територіальних умов землекористування, конфігурації ділянок, розвитку шляхової мережі тощо). У територіальному, просторовому відношенні раціональна площа конк-

ретного землекористування може бути обмежена верхньою і нижньою межами. Верхньою межею варто вважати таку площу, на якій зберігається керованість і допустимі виробничі витрати, пов'язані з подоланням відстаней. Нижня межа визначається поєднанням і розмірами галузей та їх нормальною землезабезпеченістю. А.М. Третьяком запропонований логічний взаємозв'язок факторів і послідовність формування землекористування сільськогосподарських підприємств (рис. 2) [3 с. 45].

Таким чином, взаємозв'язок розмірів виробництва і території в сільському господарстві виявляється у двох аспектах: технологічному і територіальному. У технологічному відношенні формування землекористування здійснюється стосовно задач і конкретних умов сільськогосподарського виробництва. Це означає, що загальна площа і склад угідь повинні відповідати запланованим обсягам виробництва продовольчих, технічних і кормових культур. У територіальному відношенні найважливіше завдання полягає в самій організації землекористування як об'єкта господарювання, в усуненні різних перешкод адміністративно-правового і соціально-економічного характеру, а також у скороченні нераціональних перевезень продукції, переміщення техніки, перегонів худоби і скороченні інших витрат, пов'язаних з обслуговуванням великої території.

Тому територіальні умови землекористування не лише впливають на економічні результати сільськогосподарського виробництва, а й самі нерідко коректують спеціалізацію підприємств, склад їх галузей і обсягів виробленої продукції. Раціональне землекористування передбачає відповідність розміру земельної площі, складу сільськогосподарських угідь і їх якості вимогам найкращої організації виробництва, управління ним, спеціалізації підприємства, концентрації виробництва. Розташування земельних ділянок у складі землекористування на різних правах має сприяти зниженню виробничих витрат, підвищенню продуктивності праці, виконанню всіх робіт у кращі агротехнічні терміни. При цьому раціональне, а з точки зору економіки – ефективне, земле-

користування повинно створювати сприятливі умови не лише для конкретного підприємства, а і для використання землі в сусідніх підприємствах,

тобто у системі сільськогосподарського землекористування.

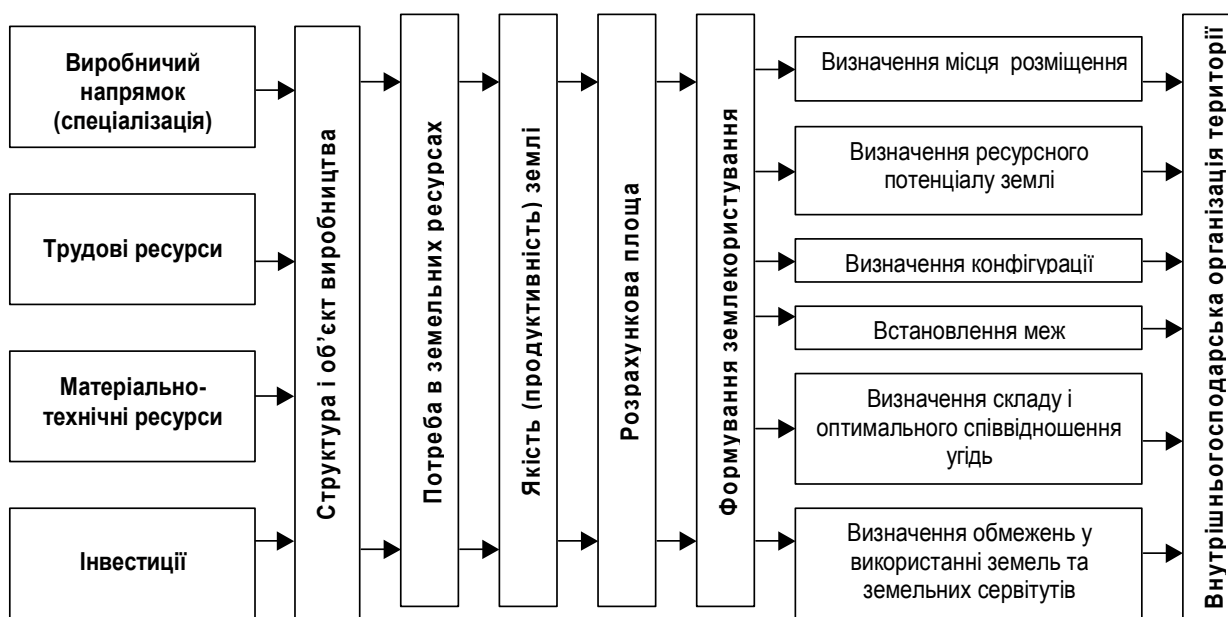

Рис. 1.6. Логічна схема формування землекористування сільськогосподарських підприємств

Відповідно, поняття землекористування базується на:

1) визначенні земельних ресурсів у рамках єдиного земельного фонду як співвідношення просторової та правової частин;

2) погляді на земельні ресурси як на об'єкт права та об'єкт економічних, екологічних, містобудівних, сільськогосподарських та інших земельних відносин;

3) розкритті землекористування як процесу використання людиною інтегрального потенціалу природного ресурсу в межах відповідного суспільно-територіального комплексу.

Землекористування як об'єкт економічних відносин має особливі споживчі властивості та споживчу і ринкову вартість. Споживча вартість відображає вартість речей для конкретного користування. Землекористування як об'єкт економічних і правових відносин включається до економічного обігу як ресурс, який не має альтернативи взаємозаміни в багатьох сферах діяльності. Його особливість як об'єкта економічних відносин ще й у тому, що кількість запропонованих на ринку таких об'єктів обмежена самою природою. Зміна рівня і динаміки цін на землю не впливає на розмір пропозицій. Тому вартість землекористування як об'єкта економічних відносин визначається, в основному, попитом: якщо рівень попиту піднімається, то відповідно підвищується його вартість або рента.

Висновки. Поняття економіки сільськогосподарського землекористування в умовах нових

земельних відносин включає функцію накопичення знань про принципи і способи економічної оптимізації власне процесу землекористування (економічних відносин між суб'єктами землекористування, а більш точніше використання й охорони землі), що здійснюється на конкурентній земельно-територіальній основі і де відповідно встановлюються права на землю, економічно обґрунтований склад і пропорції між складом земельних угідь за цільовим призначенням, факторами виробництва, капіталом та досліджуються умови і принципи раціонального розміщення, організації та управління процесом використання й охорони землі, у тому числі з урахуванням диференціації властивостей земельного ресурсу і такої його суттєвої ознаки, як просторова протилежність і неоднорідність.

Сутність економіки сільськогосподарського землекористування в умовах нових земельних відносин визначається як відносини прав власності на землю щодо ефективної організації сукупності всіх видів суспільної життєдіяльності, які здійснюються на конкретній території із залученням земельного фактора в тій чи іншій формі та на відповідних правах, у різних масштабах і з різним функціональним змістом у виробничо-технологічний процес суспільного життєзабезпечення. Їх рівень визначається ступенем розвитку виробничих сил, станом земельного фактора і характером суспільних відносин, у тому числі й земельних.

Список використаної літератури:

1. Новоторов О.С. Економіка землегосподарювання: теорія, методологія / За редакцією Данилишина Б.М. – Київ: ТОВ «ДКС центр», 2009, – 628 с.
2. Другак В. М. Економічне походження власності на землю / В. М. Другак // Землевпорядний вісник, 2008. – №5. – С. 28-30.
3. Третяк А. М. Наукові основи економіки землекористування та землевпорядкування / А. М. Третяк, В. М. Другак. – К.: ЦЗРУ, 2003. – 337 с.
4. Дорогунцов С. І. Оцінка земельно-ресурсного потенціалу України і проблеми забезпечення його ефективного використання / Дорогунцов С. І., Новоторов О. С., Ніколаєнко Т. С.; наукова доповідь. НАН України, РВПС України. – К.: 1999. – 82 с.
5. Другак В. М. Теоретичні та методичні основи економіки землекористування / Другак В. М. – К.: ЦЗРУ, 2004 – 129 с.

Обосновано сутність економіки сільськогосподарського землекористування в умовах нових земельних якостей відносин права власності на землю по ефективній організації сукупності відповідних видів суспільної діяльності, які здійснюються на конкретній території з залученням земельного фактора в той чи інший спосіб і на відповідних правах, в різних масштабах і з різним функціональним наповненням в процесі виробничо-технологічного процесу суспільного забезпечення.

Ключевые слова: економіка землекористування, відносини власності на землю, земельні ресурси.

The article deals with the content of the economy of agricultural land use in the context of new land relations as land ownership rights on effective organization together relevant types of social activity undertaken in a particular area of land involving a factor in some form and at the appropriate rights in different scales and with different functional content in the production and manufacturing process of social life support.

Keywords: economics of land use, the relationship of land ownership, land resources.

Дата надходження до редакції: 15.10.2013 р.

Рецензент: д.е.н., професор Борисова В.А.

УДК 630*18:551.5:330.15[477.41]

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ ЗІ СТВОРЕННЯ НАСАДЖЕНЬ НА СТАРООРНИХ ЗЕМЛЯХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПОЛІССЯ УКРАЇНИ

Н. Н. Гільперт, здобувач, Національний університет біоресурсів та природокористування України

Наведено результати фінансового аналізу інвестиційного проекту щодо лісорозведення на деградованих землях Центрального Полісся України відповідно до механізму Кіотського протоколу. Проаналізовано чутливість показника ефективності інвестиційного проекту до зміни основних факторів, які зумовлюють його величину.

Ключові слова: зміна клімату, деградовані землі, інвестиційний проект, чутливий аналіз.

Постановка проблеми. Глобальне потепління клімату, яке в повній мірі заявило про себе в останні роки – небувалими тайфунами, паводками, посухами і пожежами, напряму пов'язано із збільшенням в атмосфері парникових газів.

Існують два основні шляхи скорочення рівня парникових газів в атмосфері. Перший – за рахунок скорочення викидів парникових газів промисловими підприємствами, а другий – зв'язування парникових газів екосистемами. В Кіотському протоколі цьому присвячена стаття 3.3, яка пропонує враховувати в міжнародних угодах депонований вуглекислий газ за рахунок посадки так званих «кіотських лісів». До них відносяться ліси, висаджені спеціально для запобігання зміни клімату не раніше 1990 року.

Друга злободенна проблема нового тисячо-

ліття – прискорена деградація сільськогосподарських земель. Вона пов'язана із зменшенням верхнього родючого шару ґрунту від ерозії.

Пропонована Кіотським протоколом торгівля квотами на викиди парникових газів узагалі може мати безумовний позитивний економічний ефект у довгостроковому періоді. Адже цей ринковий інструмент може ефективно впливати на модернізацію виробництва через впровадження нових екологічно чистих технологій, перехід на альтернативні види палива (біопаливо, використання сонячної енергії тощо) та сприяти соціально-економічному сталому розвитку. Крім того, квоти (ліцензії) на викиди парникових газів можуть стати одними з найбільш високоліквідних базових активів, якими можна було б торгувати і на ринках деривативів [1].